

Analyse af noveller og romaner

Nedenstående analysemodel er tænkt som et katalog over de punkter, det kan være relevant at undersøge i forbindelse med læsning af romaner og noveller. Ikke to tekster er ens og derfor kræver hver tekst faktisk sin egen metode. Det er derfor vigtigt, at du forholder dig åben og lyttende over for teksten og ikke følger modellen for slavisk, men vurderer hvad der er relevant for en given tekst.

Start med at læse teksten omhyggeligt igennem (ofte flere gange) . Slå ord og begreber op, som du ikke kender. Forsøg at identificere citater og allusioner (henvisninger til andre tekster). Bid mærke i titlen. Herefter vil du som oftest have en fornemmelse af, hvad der er tekstens tema/problemstilling. Denne temabestemmelse uddybes, nuanceres og dokumenteres i den efterfølgende analyse. I analysen vil det som oftest være hensigtsmæssigt at inddrage fgl. punkter:

Komposition og forløb

Gør rede for tekstens komposition, dvs. hvilke dele den består af, og hvordan stoffet er ordnet. Hvad er forløbet i teksten? Fortælles begivenhederne f.eks. i den rækkefølge de indtræffer, er der tale om en kronologisk fremstilling. I andre tilfælde afbrydes kronologien af tilbageblik, de såkaldte flash-backs, hvilket kan gøre fremstilling mere varieret og spændende, omend måske også mere forvirrende. Tilsvarende kan kronologien brydes af forudgreb, flash-forward, hvor man springer fremad i tidsforløbet, hvorved læserens nysgerrighed vækkes/fastholdes.

Vær opmærksom på variationer i tempo og evt. spændingskurver.

Undersøg også indledning og afslutning. Er der f.eks. tale om en brat indføring (in medias res), hvor læseren kastes ind midt i handlingsforløbet? Sådanne indledninger kan virke forvirrende, men er samtidig også interessevækkende og aktiverende. Eller er der tale om en mere gammeldags glidende indføring?

M.h.t. slutningen er det værd at bemærke, om der sker en afklaring og brikkerne falder på plads (i stil med eventyret ...og de levede lykkelig til deres dages ende), eller om slutningen er åben, eller om den måske ender samme sted, som den begyndte (cyklisk), uden der således er sket nogen udvikling.

Synsvinkel og fortællertyper

En forfatter vælger altid en fortæller at fortælle sin historie igennem og en afdækning af hvem fortælleren er og hvordan han/hun forholder sig til det fortalte er helt centralt for forståelsen af en prosatekst. Bemærk fortælleren er ikke identisk med forfatteren!

Man skelner mellem eksplicit fortæller, hvor fortælleren direkte er synlig i teksten (f.eks. jeg-fortællere), og implicite fortællere, som ikke direkte kommer til syne i teksten (f.eks. 3 person objektive fortællere).

Fortællertyper inddeles i fgl hovedkategorier:

Jeg-fortæller. Denne type fortæller er især almindelig i moderne litteratur. Som læser har man ofte lettere ved at leve sig ind i historien, når der er brugt en jeg-fortæller. Fortællingen virker mere autentisk og læseren inviteres til at identificere sig med fortælleren. Man skal imidlertid være opmærksom på, at mange jeg-fortællere er upålidelige og det er vigtigt at bevare den kritiske distance til det der bliver fortalt. Vær også opmærksom på at jeg-fortælleren ikke er identisk med forfatteren!

3-persons fortælleren optræder ikke selv som person i fortællingen, men er kun til stede som en stemme, en sammenhængende synsvinkel på det der bliver fortalt.

Man skelner sædvanligvis mellem tre forskellige 3-persons fortællere: Der er den *alvidende fortæller*, som faktisk er synlig i teksten, idet han giver udtryk for vurderinger og holdninger til det fortalte. Denne fortællertype findes i en del ældre tekster, men anvendes ikke ret meget i moderne litteratur. Den *objektive 3-persons fortæller* forholder sig iagttagende til personer og begivenheder, der udelukkende betragtes udefra. Læseren må altså selv slutte sig til, hvorfor personerne siger og gør som de gør. Denne form for fortæller dyrkes især i naturalismen og impressionismen, men er dog sjældent gennemført helt konsekvent. Endelig er der den *personbundne 3-persons fortæller*, hvor fortælleren foruden at betragte personerne udefra, kan skildre dem indefra, beskrive deres tanker og følelser

Fortælle tid og fortalt tid

Fortalt tid er den tid hvor handlingen udspiller sig. Fortælle tid er det tidspunkt, hvor fortælleren beretter om begivenhederne i teksten. Er der sammenfald mellem fortælle tid og fortalt tid, taler man om medsyn. Beretter fortælleren imidlertid om begivenheder, der ligger forud for fortælle tidspunktet, taler man om bagudsyn. Det er klart, at forholdet mellem fortælle tid og fortalt tid har konsekvenser for fortællingen. Ved bagudsyn kan der f.eks. være tale om erindringsforskydninger, som man skal forholde sig til. Ved medsyn mangler der måske overblik og distance, hvilket man som læser skal tage højde for.

Scenisk eller panoramisk fremstilling

Begreberne scenisk og panoramisk har noget med rumforhold at gøre. Ved en scenisk fremstilling følger man begivenhederne på tæt hold. Er fremstillingen panoramisk kan fortælleren og læseren overskue handlingen flere steder samtidig, ligesom de ubesværet kan foretage lange tidsmæssige spring. En alvidende fortæller vil således ofte benytte sig af en panoramisk fremstilling, mens en 3-person objektiv fortæller ofte vil være henvist til en scenisk fremstillingsform.

Fortælle teknik/ fortællingens elementer

Episke tekster er karakteriseret ved at skildre en handling. Dvs. beretningen, defineret som skildringen af en fremadskridende handling, er et centralt element i episk litteratur, som f.eks. i de klassiske mundtlige episke genrer som sagn og folkeeventyr, hvor det at fortælle "en god historie" er i centrum.

For at give historien dybde, gøre den levende, samt nedsætte tempoet kan fortællingen udbygges med beskrivelser, f.eks. miljø- og personbeskrivelser. I sceniske tekster vil der ofte være en del dialog/replikker, og indre monolog (gengivelse af en persons tanker) som bidrager til at skabe liv, ligesom de medvirker til at karakterisere personerne, så læserne får et levende indtryk af dem. Der

kan også indlægges fortællerkommentarer, hvor fortælleren kommenterer personer og/eller begivenheder. Det er ikke ualmindeligt i ældre litteratur.

Sprog

Undersøg sproget. Er der f.eks. gennemgående metaforer og hvad er i givet fald deres betydning? Benytter teksten sig af et specielt stilleje (f.eks. højtideligt, ungdommeligt og slangpræget, mundtligt præg)? (Jvf. evt. Digtanalyse-arket).

Miljø-og personskildring

Miljø og personer kan skildres direkte via beskrivelser eller indirekte via f.eks. handling, dialog og via samspillet med andre personer. Den indirekte skildring er fremherskende i moderne litteratur.

Ofte vil forfatteren vælge kontrast-eller parallelfigurer, der bidrager til at uddybe indtrykket af hovedpersonen (f.eks. i Blichers Brudstykker af en Landsbydegns Dagbog hvor fortælleren Morten Vinge kontrasteres med den raske præstesøn Jens).

I nogle tekster skildres personerne overfladisk som typer , f.eks. i modernistiske tekster hvor forfatteren ønsker at understrege personernes anonymitet og manglende personlighed, mens skildringen i andre tekster er psykologisk nuancerede og individualiserede.

Tema og forfatterholdning

Her sammenfattes resultatet af analysen af punkterne ovenfor til et samlet udsagn om tekstens grundide/tema. Temaet er et abstrakt begreb, som sjældent formuleres direkte i teksten. Ofte er der flere temaer i en tekst, som så skal sættes i forhold til hinanden, underordnes hinanden. Temaer er ofte bygget op omkring konflikter og modsætningsforhold, f.eks. individ-samfund, kultur-natur, liv-død, undertrykkelse-frigørelse osv.

Optræder der gennemgående symboler i en tekst, vil deres betydning og funktion kunne give et fingerpeg om tekstens tema(er) .

Når du har fundet frem til det grundlæggende tema i en tekst, er det vigtigt dernæst at afklare, hvad forfatterens holdning til dette tema er. I ældre tekster kan forfatterens holdning være direkte formuleret i form af en fortællerkommentar eller via en af personerne, der fungerer som forfatterens talerør, i moderne tekster udtrykker forfatteren sin holdning gennem stemningen , den måde personerne er karakteriseret på eller tekstens slutning. Vær særlig opmærksom på ironiske tekster.

Vurdering og perspektivering

Du er velkomne til at give en begrundet vurdering af teksten, dels af formen, dvs. den måde fortællingen er fortalt på, dels af indholdet.

Det hører også med til en analyse og fortolkning, at teksten sættes ind i en større sammenhæng. Det kan være forfatterskabet, den litteraturhistoriske periode den hører under eller en gennemløbende sammenhæng.